

KIRJANDUSLIKKE UUDISEID

N° 19

Mai

 Ilmub 10–12 korda aastas
 Tellimishind aastas 100 marka

1928

SISU: 1) Joh. Aavik: Väliskirjanduse populariseerimine. 2) Rich. Janno: Odav raamat. 3) LUBi ankeedi tulemustest. 4) Looduse Universaal-Biblioteegi kaastöölisele-tellimisvastuvõtjale. 5) Mineviku varjud ja nende kaitsjad (Väljavõte H. Kruusi «Pühajärve sõda» arvutusest).

Väliskirjanduse populariseerimine.

Autoreteraat „Vanemuise“ teatris 16. aprillil 1928 K.-Ü „Looduse“ kirjanduseõhtul peetud kõnest.

Praegusel ajal on inimkonna arenemises märgata kaht vastupidist tendentsi, mis aga siiski teineteist välja ei sule, vaid nagu täiendavad ja edendavad. Ühelt poolt läheb rahvusühikute eraldumine üha teravamaks: iga rahva teadlik element püüab oma rahvusest kõige visamini kinni hoida, oma rahvuslikku omapära toonitada ja arendada kirjanduses, kunstis, keeles, poliitikas; taotletakse mingit rahvusliku kultuuri jumet ja nähakse selles teatavat väärtust, millest tuleb kinni hoida ja võõra sissetungimise eest kaitsta.

Teiselt poolt aga toob üldise tehnilise kultuuri areng ja leving kaasa üha suurema läbikäimise ja seetõttu ühtlustamise, niihästi ainelise kui vaimliku, üksikute rahvuste vahel. Jah, mitte ainult väline, aineeline elujume — ehitised, riietus, seltskonnakombed jne. ei ühtlustu, vaid ka samad teaduslikud teooriad, ideed ja voolud tungivad iga kultuurirahva juurde üsna kiiresti.

Samasugust kaksikpalet märkame ka kirjanduses. Siingi on igal rahval selt seisukohalt kaks teravasti lahus hoitud osa: ühelt poolt oma

kodumaine, algupärane kirjandus ja teiselt poolt välismaade ehk tõlkekirjandus.

Keegi ei salga rahvusliku kirjanduse tähtsust. See on otse oluline omandus igal rahval, kes nüüdisajal vähegi tahab pretendeerida rahvuslikule kultuurile ja omapärasusele. See on igale rahvale hingeliselt lähem, kodusem, seetõttu armsam, koguni osalt vaatamata oma puudustele ja nõrkustele.

Kõike seda tunnustades peab mõnna, et nüüdisel ajal ükski rahvas läbi ei saa tõlkekirjandusest. Nüüdisaegne üldine, rahvusvaheliseks tendeeriv haridus ja kultuur tingib, et osaltki jälgitaks kogu maailmakirjanduse arenemist, vähemalt selle tähtsamais ja silmapaistvamais teoseis. Ent võimatu on kõike lugeda algkeeles. Sellist keeleoskust ei või nõuda üheltki rahvalt ta üldmassis. Algkeeles lugemist võib leida haritlaskonnas ja sealgi on igal rahval mingi üksik keel, mida see haritlaskond enam-vähem oskab. Meil on niisuguseks keeleks saksa keel kujunemas. Kuid teisi kaugemaid keeli osatakse ometi vähe, ainult mõnede üksikute poolt. Pealegi on oma

Sf 14335

Kogu.

rahvusliku kultuurigi seisukohalt soovitatav painutada väljendama ka teiste rahvaste ideid, meeleolusid ning stiili, mis läbi oma keele väljendusvõimed rikastuvad ja peenenevad. Ja mis veel tähtsam: võõrad ideed, tunded, vormid võivad mõjuda sigitavalt, viljastavalt, andes tõuget uueks arenemiseks ja suunaks, nagu kõigi rahvaste kirjanduslugu seda näitab.

Noorile väikerahvale on tõlkekirjandus eriti suure tähtsusega, sest nende oma algupärane toodang sel alal ei või olla, vähimalt esialgu, küllalt suur, mitmekülgne ja väärtuslik, et rahuldada kõiki nõudeid. Oma kirjandusega läbi ajada oleks sama raske kui majandusliku elu alal püüda läbi ajada ainult oma maa saadustega ja tööstus- toodetega.

Nii on seisukord ka eriti meil Eestis. Meie oma algupärane ilukirjandus (sest siin on küsimus sellest peaaegselt, — teaduslik ja õpetlik kirjandus vajab veel palju rohkem võõrast abi) ei suuda lihtsalt nii palju pakkuda, kui palju publik tahab lugeda.

Võiks vast avaldada kartust, et tõlkekirjandus teeb kardetavat konkurentsi algupärasele. Kuid see kartus on liialdatud ja asjatu. Head algupäraseid teoseid ega kirjanikke ei tarvitse kunagi karta võistlust tõlgitud välismaise kirjanduse poolt, sest esimeste kui omade vastu tunneb rahvas, eriti haritud publik alati suuremat huvi. Vastupidi: kui on konkurents, siis võib see olla vaid terve ja tervendav: see sunnib kodumaisi kirjanikke suuremale pingutusele, kõrgemate saavutuste poole. Ja seda hea välismaise tõlkekirjanduse võistluspiitsa läheb otse vaha enamikule meie praegusele kirjanikkonnale, kes muidu vahest loiduksid meie koduste „kiisaste olude“ vähenõudlikkuses. Seega tuleb Eestis tõlkekirjanduse (muidugi hea) ilmumist igati soovida ja tervitada.

Küsimus on vaid, kuidas head tõlkekirjandust kõige paremini ja edukamalt teostada. See väliskirjanduse tõlkimisküsimus on mitmekülgne ja keerukas, otse omaette probleem, mis nõuaks pikemat kõnet, koguni tervet brošüüri oma käsitlemiseks. Siin ütlen lühidalt vaid mõned põhimõtted, mida tuleks silmas pidada tõlgitavate teoste valikus. Üks on muidugi teose kirjanduslik ja üldisemalt niiöelda kirjandusliku kaubaesemeline kvaliteet, ükskõik mis liiki või žaanri kuulub tõlgitav teos, järelikult kui tõlkida puht-ajaviitekirjandust, följetonromaan — sest seegi on paratamatu —, siis valitagu selgi alal ainult paremat. Teiseks tuleb seejuures teataval määral arvestada ka eetika põhimõtteid ja kõlbluse nõudeid. See nõue on meie kui väheneva väikerahva seisukohalt äärmiselt tähtis, sest loodevate lõbukultuurile meelitatav ja seda suggereeriv kirjandus võib vaid veelgi edendada seda väljasuremist ja kõiki neid pahesid, mille käes praegu eesti rahvas vaevleb. Kahjuks see seisukoht on seni meie tõlkekirjanduse valikus liiga kõrvale jäetud — asjaolu, mis tuleb rahvusükskõiksusest või vähesest rahvus- teadlikkusest.

Üks asi igatahes on kindel: oma ostujõu poolest võiks eesti rahvas ülal pidada mitu korda suurema kirjanduse. Seega võiks ka välismaist ilukirjandust tõlgete kujul meil kaugelt rohkem ilmuda kui seni. Kogu probleem on ses, kuidas rahvast panna rohkem ostma. Teda tuleb ostma meelitada. Üheks tõmbevahendiks on siin muidugi huvitav sisu. Kuid nähtavasti see üksi ei

aita. Siin tuleb arvestada ka teist tähtsat tegurit — hinda. Kui raamatuid hind kõrge — ja see ongi osalt kõrge ühele osale, ja vast kõige luge- mishimulisemale osale meie publikust, noorsoole, siis ostmisest hiilitakse mööda, laenates tultavalt või raamatukogust lugeda. Ja selle tagajärg on, et raamatuid ainult vähesel arvul võib trükkida, mis omakorda kallimaks teeb üksiku eksemplari hinna. Ollakse nagu nõitunud ringis. Sellest välja- pääsule võib viia ainult julge ja riskiv võte: odav raamat. Selle sammu on K. Ü. „Loodus“, võib öelda, esimesena Eestis astunud nii otsustavalt ja nii energiliselt oma „LUB“-seeriaga, tehes seda suurejooneliselt ja kaugelekatsetud plaani järele, võttes tarvitusele moodsa reklaami uusi võtteid ja assigneerides selleks suure kapitali. Sest ainult niisugusel tingimusel on odavate raamatute seeria meil Eestis läbiviidav. Kui „LUB“ õnnestub, täites need lootused, mis kirjastus temale paneb, siis on „Loodus“ saavutanud mitte üksi teatava isikliku võidu, vaid ka teinud hinnatava teene eesti raamatukultuuri tõstmise alal: ta harjutab inimesi, ka kõige kehvemaid, raamatuid ostma, koguni paljusid niisuguseid, kes muidu kunagi kergesti ei oleks hakanud ise raha välja andma mõne novellikogu või romaani eest. Raamatu odavus on see, mis niisuguseile peab külge pookima selle harjumuse. Ja „Loodus“ kavatses lähemas tulevikus meie publikut seda omandama meelitada ka juba neli korda kallimate — „krooniliste“ — raamatute suhtes, seeria, mis sisaldab peaaegselt uuemaid välismaisi romaane. Võib loota, et selle harjumuse tagajärjel vähehaaval hakatakse endale hankima veel kallihinnalisemaid raamatuid, siis seeläbi ei võida ja rohkene mitte üksi tutvumine välismaise kirjandusega, vaid sellest saab kasu ka meie oma algupärane toodang, mida siis veelgi rohkem hakatakse ostma ja lugema.

Joh. Aavik.

Odav raamat.

Autoreferaat «Vanemuise» teatris 16. apr. 1928. a. K. Ü. «Looduse» kirjanduseõhtul peetud kõnest.

„Raamat pole küll kindlasti mitte tükk leiba, aga ilma temata võib siiski nälga jääda,“ ütleb kuulus inglise kirjanik Oskar Wilde. Kuigi selle lause on öelnud, võib-olla ka mõni muu kuulus nimi, jääb tõeks, et neil sõnadel on oma tark tähendus. Meie oleme küll kõnelnud ja kirjutanud raamatu olulisusest inimese elus, kuid meie ei ole siiski veel sellele tasapinnale jõudnud, et raamat muutuks meil sääraseks paratamatuks tarviduseks, nagu need vajadused, mida nõuab meilt meie ihuline seis. Keegi ei kahtle näit. selle juures, et leib on meil elus tarviline, küllalt on aga kahtlejaid selles, et raamat oleks mõõdapäse- matult tarviline, sest inimesed saavad ilmagi läbi.

Ma pean siiski tegema väikese tagasitõmbe- kesse ses mõttes, et leidub siiski raamatuid, mil- leta kuidagi läbi ei saa ja need oleksid, näiteks, koolilastel mõned raamatud, mis on paratamatult tarvilikud, või täiskasvanuil mõningad oskus- sisuga raamatud ja veel suurema üldsusega tele-

fonidenimestikud. Need on see liik raamatuid, mida võib lugeda inimesele paratamatuks vajaduseks nagu ihulist tarvidust. Tähendab, meie vaim hakkab mõistma, et mitte ainuke kehaline toit ei ole mõõdapääsematu, vaid ka vaimlik — ja seda annabki meile raamat. Ta pole luksusasi, vaid peaks olema igapäevane tarve ja kui see nii on, siis on ometi raamatu kohta maksev kõik see, mis on maksev kõigi meie ihuliste tarbeainete kohta ja eks kõigi nende juures on kõige olulisem see, et teatud aine oleks saadaval, ja teiseks, et see oleks o d a v. Järelikult on häbematu suure tähtsusega see, et raamat oleks o d a v alles siis võib ta muutuda vaimlikuks tarviduseks nagu leib, mis on mõõdapääsematu elu ülalhoiu moment inimese elus.

Juba aegade eest on Eestis katseid tehtud, et odavat raamatut rahva sekka levitada. Esimesed katsed kuuluvad vast sinna, kus omal ajal anti suur romaan üksikute annete kaupa välja. Inimene sai raamatu omale muretseda osadekaupa (10 kop. anne) ja nii koguti terve suur, paks ja huvitav raamat. Edasi mäletame kõik „Noor-Eesti“ omaaegseid katseid odavate rahvaraamatute väljaandmise alal, mis aga siiski küllalt ei õnnestunud, vaid enneaegu surid. Meil on praegusegi ajal vastavaid katseid, näit. on Tallinnas „Elu“ kirjanduseseeria, mis annab välja 35-sendilisi raamatuid. Samuti on Riias puhkema löönud kirjanduseseeria, mis annab 100-margalisi raamatuid. Peale selle annavad ajalehed oma lisalehtedes üksikuid „juturaamatu“ poognaid. Praegu on säärane meeleolu provintsis, kuid viimasel ajal on ka pealinnas „Kaja“ hakanud tooma teksti keskel romaane, mida võib välja loigata ja hõlpsasti köita.

Need on senised katsed, kuid millest meil täna tuleks olulisemalt juttu teha, on „Looduse“ ettevõtte — „LUB“. See on kindlasti rajatud natuke teissugusematele alustele, nagu kõik teame ja täna nägime. Siin on tulnud julgele otsusele, et raamat on paratamatult tarvilik, millela inimene läbi ei saa ja et seda kaupa tuleb inimesele võimalikult k ä t t e s a a d a v a k s teha. Siin on tabatud ka põhimõtte, et kõigis inimestes pole veel läbi löönud see, et raamat oleks talle vajaline atribuut. Seda on vaja rahvale selgeks teha, seega on siin ka oma kultuuriline ülesanne täita. Raamat topitakse inimesele vägisi nina alla ja kui lõppeks inimene võib indiaanlaste maale reisida, siis ostab ta ometi raamatu. Ühel aastal ostab ta selleks, et kaugele reisida, aga teisel aastal raamatu enese pärast. Tähendab, meie oleme ilma vaate lähedal, kus raamat el ole pühak, vaid igapäevane vaimlik tarvidus ja seda peab samuti rahva sekka levitama, kui iga teist vastavat ainet. Järelikult, kui „Looduse“ ettevõtte tõepoolest surmale ei suigud, vaid odavaid raamatuid rahva sekka lükkab, siis on sellest kindlasti kasu meie üldisele kultuurilisele olemusele.

Jääb soovida, et ettevõtjail tahe ei raueks, ja et lähemas tulevikus oleks igas kodus raamat säärane tarve, millela ükski inimene läbi ei saa. Selles mõttes sooviks, et kõik reklaamvõtted ei oleks ainult reklaamiks, vaid et neil oleks oma sisuline ja kultuuriline tulemus.

Rich. Janno.

„LUBi“ ankeedi tulemustest.

Eestis on tehtud mõnedki katsed välja andma hakata odavahinnaliste raamatute seeriat. Kuid kõik need katsed on osutunud surnult stundinuteks ja meie senised „universaal-biblioteegid“ on lõpetanud oma olemasolu mõninga numbrilise ilmumise järel. Kes siin süüdi — kirjastaja või lugejaskond — seda ei hakka ma siinkohal lähemalt arutama.

K/ii „Looduse“ sellekohane üritus — „Looduse Universaal-Biblioteek“ või lühendatult „LUB“ — näikse püüvat hoopis kindlamal alusel: 1. jaanuarist s a. alates on ilmunud järjekindlalt igal nädalal uus „LUBi“ number. Seda pole suutnud takistada isegi vaheajal puhkenud trükitööliste streik, mille mõju end muidu üsna teravalt tunda annab eesti raamatutööstuses.

Mis on „LUBi“ edu põhjuseks?

Pealiskaudselgi vaatlemisel torkab siin silma kaks hoopis uut momenti, mis on puudunud eelmistel katsetel: laiaulatuslik reklaam ja lähem kontakt lugejaskonnaga.

Välismaail kõnelema hakata reklaami tähtsusest oleks lahtisest uksest sisse murdmine, meil Eestis aga leidub veel ajalehtigi, kel puudub sellest täielik arusaamine. Kuid peaks olema pimedalegi selge, et raamat, samuti kui iga teine kaup, ei või ootjalt leida, kui publikul puudub teadmine asja olemasolust. Seejuures pole muidugi oluline, kui d a s tehakse reklaami — ajalehtede kaudu, suusõnal või muul teel. Ja „Loodus“ ongi sel alal kasutanud igasuguseid võimalusi.

Lugejaskonnaga lähema kontakti loomiseks on paigutatud iga „LUBi“ numbril lõppu ankeet. Vastatud ankeedid tuleb esitada „LUBi“ talitusele iga kolme kuu tagant. Ankeedi vastustes peegelduvad lugejaskonna soovid ja arvamused, ja „LUBi“ toimetuse võib siit hankida mõningaidki kasulikke ja tarvilikke näpunäiteid. Loomulikult on võimatu arvestada kõiki soovide ja arvamusi, sest need on sagedasti hoopis üksteisele ristid vastukäivad ja tihti absurdsedki. Ja nende järele talitades korduks kõigile tuntud Halbikära Hansu ja ta poja lugu.

Esimeseks vastuste esitamise tähtpäevaks — 13. aprilliks — tuli kokku üldse 2596 komplekti vastatud ankeete — igatahes aukartust äratav arv meie oludes.

Nagu vastustest näha, suhtutakse üldiselt õige heatahtlikult „LUBisse“. Kujuka näitena olgu siinkohal toodud väljavõtte ühest pikemast kirjast, mis juurde lisatud ankeedile:

„Kui lihtne maainimene, avaldan ka oma arvamist siin paari reaga „LUBi“ raamatute kohta. Olen isiklikult suur kirjanduse sõber. Rahalisest küljest kaunis kerge kaaluga olles ei saa aga igakord ja iga soovivat raamatut omandada. On fakt, et suuremat rõõmu ja rahuldustunnet ei saa tõsisel raamatusebral ja kirjandusearmastajal olla, kui tunda end ühe hea ja väärtusliku teose või raamatu omanikuna. Rõõmustan väga, et K. O. Ü. „Loodus“ on võtnud enese õlgadele ülesande, levitada head kirjandust laiemasse rahva hulka. Täh. ettevõtte, levitada kirjandust rahva hulka, on mitmekülgse hüvega. Esiteks raamatu äärmine väike hind, mis lubab ka vaesemale raamatut omandada. Teiseks, levitatavad raamatud on ühtlasi ka tutvustajateks välise ilmaga, kuna

(järg 6. lk.-l)

LOODUSE UNIVERSAAL BIBLIOTEEGI

Kaastöölistele-tellimisvastuvõtjaile!

„Raamat on parim asi, mida annab meile elu, — ta ülendab meie vaimu ja viib meid heledate ideaalide poole.“ EMERSON.

LUB'i kaastööliste tegevus on määratu kultuuriise tähsusega, — iga lugejaga, kes võidetud LUB'i ringi, on tehtud samm edasi rahva vaimlises arendamises.

LUB'i tellimiste vastuvõtjaile tasutakse nende kaastöö rikkalikult.

— LUB'i kaastööline, kes aasta jooksul vastu võtnud **10 aastatellimist**, saab LUB'i talituselt: 1) **600** mk. rahas (s. o. 5% tellijatelt kasseeritud summadest), 2) **1** võimaluse reisupileitide loomisest osavõtmiseks ja 3) **600** mk. eest alljärgnevaid raamatuid omal valikul:

K. A. Ben. Helisev vaikus *Mk. 220.* — J. Semper. Kalevipoja rahvaluuleainete analüüs *Mk. 240.* — K. Evald. Loodus jutustab. I. *Mk. 60.* — Loodus jutustab. II. *Mk. 95.* — W. Freymann. Tunnetusteooria *Mk. 120.* — A. Audova-Universität. Bioloogia õpiraamat. *Mk. 100.* — F. Kahn. Linnutee. *Mk. 125.* — A. P. Neishajev. Mere tegevus. *Mk. 60.* — J. Piiper. Üldise zoologia põhijooned. *Mk. 140.* — B. Raikov — H. Riikojä. Praktilised tööd anatoomias ja füsioloogias *Mk. 175.* — B. Raikov. Loodusloo praktiliste tööde õppeviis. *Mk. 140.* — H. Riikojä. Juhe zooloogilisteks vaatlusteks ja kogude korraldamiseks. Akvaarium. *Mk. 60.* — Zoologia praktikum keskkoolidele. *Mk. 130.* — O. Schmeil. Inimene ja tema tervishoid *Mk. 70.* — Väike looduslugu. *Mk. 150.* — A. Tõllassepp. Meie õhkkond *Mk. 95.* — W. Oels — G. Vilberg. Katsed taimede elust. *Mk. 160.* — J. Prümmel. Eesti kuurordid (valgel paberil) *Mk. 280.* — (kriitpaberil). *Mk. 300.* — Haapsalu, Kuresaare, Põhja-Eesti rannik à *Mk. 80.* — Pärnu *Mk. 70.* — J. Rumma. Maateaduse õppeviis *Mk. 95.* — G. Vilberg. Harjumaa. *Mk. 215.* — Tallinna juht *Mk. 150.* — G. Kuldvere. Meie kodupaik allikana arvuteaduse õpetamiseks. *Mk. 80.* — J. Jostoff. Itaalia kahekordse raamatupidamise õpetus (hallil paberil) *Mk. 230.* — (valgel paberil) *Mk. 250.* —

— **20 aastatellimise** vastuvõtmisel: 1) **1200** mk. rahas, 2) **3** võiduvõimalust ja 3) **1600** mk. eest raamatuid omal valikul eespool loetletuist ja peale selle:

A. Raag. Unustuste saar. *Mk. 140.* — R. Roht. Imelikud juhtumused Patriku alevis *Mk. 90.* — J. Semper. Meie kirjanduse teed (broš.) *Mk. 380.* (köites) *Mk. 450.* — M. Sillaots. Ed. Vilde naistüübid. *Mk. 90.* — H. Visnapuu. Ränikivi. *Mk. 200.* — Jehoova surm. *Mk. 190.* — Parsilai.

Mk. 160. — M. Eisen. Eesti imede ilmast. Muinasjutud. *Mk. 390.* — J. Kuulberg. Kui sääsk sääreluu murdis. *Mk. 65.* — Kui konnal kõht valutab *Mk. 80.* — Jänku jõuluöö. *Mk. 100.* — A. Laabus. Pauka *Mk. 80.* — E. Seton-Thompson. Kolm kangelast. *Mk. 65.* — Loomkangelased I. *Mk. 100.* — Loomkangelased II. *Mk. 75.* — Loomkangelased III. *Mk. 75.* — Tiito. *Mk. 60.* — Bingo. *Mk. 100.* — H. Wagner. Lood loomadest. *Mk. 40.* — A. Lipschütz. Elu algus. *Mk. 120.* — Miks meie sureme *Mk. 90.* — A. Ylppö. Lastetoast koolipingile. *Mk. 100.* — Emma rinnalapse hoidjana ja toitjana. *Mk. 200.* — J. Valge. Maaseadus ühes seletustega. *Mk. 250.* — D. Brovkin. Hääleseade. *Mk. 125.* — A. Remmel. Perspektiivi-õpperaamat koolidele. *Mk. 75.* —

— **30 aastatellimise** vastuvõtmisel: 1) **1800** mk. rahas, 2) **6** võiduvõimalust ja 3) **3600** mk. eest raamatuid — kõik eespool märgitud ja peale selle veel:

J. Kärner. Lõikuskuu. *Mk. 200.* — P. Valjak. Ajude mäss. *Mk. 240.* — E. Ahas. Vabandussõja kangelaste mälestussambad. Album I. *Mk. 600.* — H. Kruus. Vene-Liivi sõda ja Liivi ordu languse põhjused. *Mk. 350.* — Vene-õigeus tulekust Lõuna-Eestis 1845–46. a. (H. G. v. Janau pävaraamat H. Kruusi toimetusel ja seletustega). *Mk. 240.* — N. Köstner. Teo-orjuse langemine ja maaproletariaadi tekkimine Liivimaal. *Mk. 280.* — J. Manninen. Eesti etnograafiline sõnastik. *Mk. 180.* — (iluköites) *Mk. 280.* — A. Audova. Elu ja elukorraldus. *Mk. 300.* — J. Diels. Taimogeograafia. *Mk. 300.* — J. Klein. Pärvus ja rahvas. *Mk. 275.* — Teekond nahasse. *Mk. 250.* — V. Kurrik. Meteoroloogia. *Mk. 450.* — G. Vilberg. Kevadetaimed. *Mk. 60.* — N. Bukh. Põhivõimlemine. *Mk. 320.* — K. Hintzer. Kepiharjutused. *Mk. 60.* — Vabaharjutused. *Mk. 65.* — Nuiaharjutused. *Mk. 95.* — A. Lüüs. Laste ühiskondlik tervishoid. *Mk. 300.* — A. Raudkats. Mängud I. *Mk. 300.* — J. Vilms. Suguhaigused, nende arstimine ja nendest hoidumine. *Mk. 80.* — H. Bekker. Ajaloalise geoloogia õpperaamat (hallil pab.). *Mk. 220.* — (valgel paberil). *Mk. 250.* — A. Tammekann. Lühike kaardiprojektiooni-õpetus. *Mk. 150.* — J. Lepilov. Voolimisõpetus. *Mk. 120.* — Kr. Mei (Mark). Voolimisõpetus. *Mk. 90.* — A. Remmel. Ilustamisõpetus. *Mk. 300.* —

IV — 40 aastatellimise vastuvõtmisel: 1) **2400** mk. rahas, 2) **10** võiduvõimalust ja 3) **7200** mk. eest raamatuid peale varemini nimetatute veel järgmistest:

Brummell & Co. Peen naine 200 mk. Peen mees 200 mk. A. Gailit. Vastu hommikut 280 mk. Ristisõitjad, 480 mk. Aja grimasid 200 mk. A. Kivikas. Miniatüürid. 150 mk. J. Parijõgi. Semendivabrik 170 mk. H. Ronk. Kaasaegsed, (broš.). 250 mk., iluköites 330 mk. A. Jakobson. Vaeste-Patuste alev, 2 köites, 750 mk. B. Alver. Tuulearmuke, 360 mk. R. Morn. Andekas parasiit, 380 mk. M. Raud. Videvikust varavalgeni, 250 mk. J. Mändmeis. Läbi rädi, 400 mk. J. Semper. Ellinor, 320 mk. H. Kruus. Pühajärve sõda, 150 mk. E. Laid. Eesti muinaslinnad, 150 mk. J. Manninen. Eesti kannud (Etnogr. monogr. I), 550 mk. Eesti kindad (Etnogr. monogr. II), 1000 mk. H. Moora. Eestlaste kultuur muistsel iseseisvus-ajal, 350 mk. M. Härms. Eesti linnustiik, (broš.) 500 mk., iluköites 600 mk. W. Petersen. Eesti päevalikad 300 mk. H. Riikoja. Kodumaa kalad, (broš.), 400 mk., iluköites 500 mk. H. Riikoja ja V. Veski. Selgrootute loomade süstemaat. nimestiik, 170 mk. G. Vilberg. Eesti taimestiik (broš.) 400 mk., (riideköites) 500 mk. V. Sõtsjanko. Puuvilja ja marjaveini valmistamise õpetus, 150 mk.

Märkus: Romaanid ja novellikogud on müügil ka köites — kalingurköide 100 marka, kartongköide 60 marka.

V — 50 aastatellimise vastuvõtmisel: 1) **3000** mk. rahas, 2) **1** võimalus osavõtmiseks 200.000-sest reisupiletite loomisest, mis korraldatakse ainult aastatellijate vahel ja 3) **12.000** (kaheistkümmene tuhande!!!) mk. väärtuses raamatuid tellimisvastuvõtja vabal valikul kogu K. o/Ü. «Looduse» 1920. — 1. I 1928. kirjanduslikust toodangust.

Märkus I. — LUBi talitus jagab oma kaastöölisele raamatuid eeldusega, et need raamatud lähevad kaastööliste isiklike raamatukogude täiendamiseks. Seda silmas pidades antakse valitud raamatutest igast ühest mitte rohkem kui 1 eksemplar.

Märkus II. — Raamatud antakse LUBi kaastööliste välja käesoleva aasta detsembrikuu esimest kuni 20. kuupäevani.

Märkus III. — Aastatellimiste arvu kindlaksmääramisel võetakse arvesse ainult need tellimised, mille järele kõik kuumaksud (kogusummas 12 krooni) tasutud ($\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{2}$ aasta tellimised võib kokku arvata $\frac{1}{4}$ aasta tellimiseks).

Märkus IV. — Reisupiletite loomisest võtavad LUBi kaastöölised osa 1 kord aastas, nimelt 15. oktoobril.

Märkus V. — 5% tellijatelt sisse kasseeritud summadest võib maha arvata järkjärgulistel rahasaatmistel või teha seda ühekordselt aasta lõpul. Tellimisvastuvõtja kasuks maha arvatud % on määratud eeskätt tellimisvastuvõtja jooksva asjaajamise kulude katteks (postmargid, rahasaadetised jne). Mõned LUBi kaastöölised on sellest kahjuks võõriti aru

VI — Iga järgneva 10 aastatellimise pealt, mis ulatub üle 50, saab tellimiste vastuvõtja 1) rahas **600** mk. ja 2) K. o.Ü. «Looduse» kuni 1. I 1928. a. ilmunud raamatuid **2500** mk. väärtuses.

Odavahinnalise ja hea raamatu suurejooneline levitamine rahva seas väärib iga kodaniku heatahtlikku poolehoidu ja aktiivset toetust. Seda enam, kui see aktiivne kaastöö vääriks konkreetset vastutasu leiab!

Üle terve Eesti on praegu juba olemas hästiarenenud LUB'i tellimiste vastuvõtjate võrk. Paljud agentidest on seni juba vastu võtnud 50, 60 ja enamgi aastatellimist. Teatud energia juures on täiesti võimalik aasta lõpuks kokku võtta kuni 100 tellimist.

Ja vastutasu selle töö eest? 24.500-line raamatukogu, peale selle enam kui kindel väljavaade võita pilet lõunamaa-reisuks ja 6000 marka puhtas rahas. Rääkimata ülendavast teadmisesest, et on tehtud kõige tänuväärsemat kultuurilist tööd laiade hulkade lugemiselevirgutamisega. Raamatu vastu on huvi äratatud!

See on töö, mille kallal tõesti maksab vaeva näha!

Neile, kes soovivad LUBi tellimisi hakata vastu võtma, saadab LUBi talitus tellimisraamatud ühes tellimiste vastuvõtmise toimetustingimustega. Tellimisraamatute saamise soovivaldusele tuleb märkida enda ees- ja perekonnanimi ühes elukutse ja teenistuskoha nimetusega, samuti ka täpne aadress.

LOODUSE UNIVERSAAL- BIBLIOTEEGI TALITUS

Tartus, Vana t. 1, kirjak. 66.

saanud ja kirjutavad järjekordsetel rahasaatmistel sissekasseeritud summadest maha mitte ainult 5%, vaid viimase kui postmargi, isegi ümbriku ja kirjutamiseks tarvitatud paberi, arvates ümbriku hinnaks 3 senti ja kirjapaberi eest 2 senti.

Mõned kaastöölised oma kirjavahetust üldse ei markeeri või panevad kirjale ainult 2 senti. Markeerimata kirjadel tuleb aga LUBi talitusel maksta 20 senti postitrahvi või 16 senti, kui kirjal 2 sendiline postmark.

Tuleb ette ka juhtumisi, kus kaastöölino selleks, et ära saata 1-krooniline kuumaks, talib järgmiselt:

- 1) saadab aruandelehe postkaardina,
- 2) kviitungi kinnises kirjas ja
- 3) raha rahakaardiga.

Kõik need saatkulud + 5% on 1 kroonist maha arvatud ja LUBi talitusele jõuab päralt umbes 50 senti.

Kõike seda arvesse võttes on LUBi talitus sunnitud oma kaastööliste meelde tuletama, et tellimisvastuvõtjate postisaadetiste kulud võetakse neile antavast 5%-st.

Kõik markeerimata või puudulikult markeeritud kirjad jäävad LUBi talituse peolt postilt välja ostmata.

väga paljudel võõraskeelte mitteoskamise tõttu puudub võimalus väliskirjandust lugeda ja mis puutub raamatute väärtusesse, siis kostab selle eest juba K. O. Ü. „Looduse“ nimi. Algatus on tehtud. Jääb ainult soovida, et see head edu leiaks.“

Nüüd asume ankeedi tulemuste üksikasjalisemale arutelule. Igal ankeetlehel on esitatud viis küsimust, mille kaudu kirjastus tahab teada saada lugejate arvamusi ja soove „LUBi“ kohta.

Võtame vaatlusele küsimuse: Missisulise kirjanduse lugemise Teie eelistate?

Üks eelistab intiimjutte, teine „peale nagedate armastusromaanide ja habemega sakslaste — kõike.“

Üks soovib „nilbet ja eroofilist“, teine „närveköditavat“, kolmas arvab: „Sopakirjandust pole tarvis levitada, seda naudime ju igalpool.“

Üks tahab teaduslikke, teine soovib: „Valige pikantsemaid!“

Üks soovib saada „romaanid, mis elu ise on kirjutanud“, teine — „mida kergem seedida“, kolmas eelistab „ideedega tiivustatud ilusaid jutte“, neljas aga lausub: „Minu soov oleks: igal pool sammugu esirinnas kriminaalkirjandus.“

Leidub neidki, kes ülevaade: „Meie eelistame Looduse Universaal-Biblioteegi raamatuid.“

Üldiselt selgub aga vastustest, et enamik eelistab psühholoogilisi romaane, sellele järgnevad armastusromaanid, reisikirjeldused, ajaloolised romaanid ja klassikalised teosed.

Küsimusele: „Missuguseid teoseid ilmakiirandusest soovite Teie näha LUBis?“ on mõnigi jätnud vastamata. Selle põhjusi seletab keegi: „Mida olen lugenud, see ei huvita, mida aga lugenud pole, seda ei tea soovitada“. Teine aga vastab lakooniliselt: „Eks saksid ise teha paremini.“

Paljud ei nimeta üksikuid kirjanikke, vaid teatava rahvuse kirjandust; enamik neist vastajaist pooldab uuemat vene, saksa, prantsuse, inglise ja Skandinaavia kirjandust. Kuid leidub nende hulgas keegi Aafrika ja Austraalia kirjanduse harrastajagi.

Üldse on esitatud soovitatavate autoritena üle seitsmesaja nime.

Esikohtadel on Knut Hamsun (362) ja Henrik Ibsen (360), neile järgnevad Jack London (277), Leo Tolstói (252), Feodor Dostojevski (220), Emile Zola (197), Anatole France (184), Oscar Wilde (183), Juhani Aho (181), Gui de Maupassant (167), Bernhard Kellermann (147), John Galsworthy (139), August Strindberg (135), William Shakespeare (121), G. H. Wells (118), Maksim Gorki (111), Selma Lagerlöf (107), Charles Dickens (101), Bernhard Shaw (101), Victor Hugo (100), Honore de Balsac (99), Rabindranath Tagore (95), Johannes Linnankoski (95), Nikolai Gogol (91), Romain Rolland (90), Gustave Flaubert (86), Gabriele d'Annunzio (85), Alex. Dumas (74), Mark Twain (70), Edgar Allan Poe (72), Rudyard Kipling (72), Ivan Turgenjev (72), Maurus Jókai (71), F. R. Chateaubriand (71), H. Sienkevics (68), Hanns Heinz Ewers (64), Jules Verne (61), Henry Barbusse (55), Sigrid Undset (53) ja Maurice Decobra (53).

Teostest on esikohal O. Wilde, „Dorian Gray näopilt“ (77), sellele järgnevad H. Ibseni „Peer Gynt“ (64), L. Tolstói „Ülestõusmine“ (61), F. Dostojevski „Roim ja karistus“ (60), K. Hamsuni „Viktoria“ (57) ja „Paan“ (49), H. Ibseni „Brand“ (45), L. Tolstói „Sõda ja rahu“ (37), H. Sienkevics'i

„Quo vadis?“ (37), S. Lagerlöfi „Gösta Berling“ (33), N. Gogoli „Surnud hinged“ (32), H. Ibseni „Nora“ (31), E. Zola „Nana“ (31), K. Hamsuni „Nälg“ (30), W. Shakespeare „Hamlet“ (30), L. Tolstói „Anna Karenina“ (28), F. Dostojevski „Idioot“ (27), G. Flaubert'i „Salambo“ (26) ja „Madame Bovary“ (26), ja E. Zola „Sõekaevajad“ (25).

Kurioosumina võiks märkida, et „LUBis“ tahetakse näha ka Martin Lutheri teoseid ja Karl Marxi „Kapitali“.

Küsimusele: „Missuguseid üldisi soove oleks Teil esitada „LUBi“ suhtes?“ on antud õige mitmesuguseid vastuseid.

Paljud soovivad näha „LUBis“ pikemaid jutustusi ja romaane, kusjuures üks teos peaks ilmuma üksteisele järgnevates numbrites. Mitmed peavad soovitavaks ka teaduslike raamatute ilmumist „LUBis“.

Ilmumise tiheduse suhtes on sõna võetud võrdlemisi vähe. Leidub siiski paar inimest, kes soovivad, et „LUB“ ilmuks kord kuus, teised jälle kaks korda nädalas ja üks koguni, et iga päev ilmuks üks raamat.

„LUBi“ keele kohta arvab üks, et see „on vähe raske, et on tarvitatud palju võõrsõnu. Kuid ärge jätke sellepärast võõrsõnu tarvitamast! Kirjutage ikka nõnda edasi. Meie kõik tahame neid omandada. Üks palve ainult — lisage võõrsõnadele eestikeelne tähendus juurde.“

Üks pahandab: „„LUBi“ ülesandeks pidi olema tutvustada eesti lugejaskonda välismaade parimate ilukirjanduslike uudisteostega. Aga Teie tahate meelitada ostjaid loh. Sepa mälestustega ja avaldate sellest ühe osa „LUBis“. Kas see on maailmakirjandus? Ütelge ise, olge head!“

Teine aga ütleb vastupidi: „Minu suurim soov oleks küll, et rahvale, kellele ju „LUB“ vist peamiselt mõeldud on, antaks esijoonest just eesti oma kirjanikkude töid.“

Soovitakse veel, et teksti veerg oleks kitsam, et paber muutuks paremaks, et „raamatud võiksid olla kõhukamad.“ Ja keegi ütleb lakooniliselt: „Hind õhem, raamat paksem.“

Ei saa ka mainimata jätta ühe lugeja väga soovi, et „Loodus“ oma lugejatele prii arstiabi laseks anda.

Vastuste rõhvas enamuses peegeldub aga soe poolehoid „LUBi“le. Selle lõenduseks olgu mõned näited:

„Tervist teile, et te käsi hästi käikis ja te kaua elaks maa peal.“

„Olgu tervit „LUB“, et ta on osanud kehvele inimestele kirjandust anda. Elagu ja püsigu veel kaua!“

„25 senti raamat — selle eest rohkem nõuda ei tohi.“

„Ta mõõduka hinna juures puuduvad erilised soovid.“

„LUB on saanud minule iganädalaseks vajaduseks. Juhusel kui laupäevaks „LUB“ Narva ei jõua, on tunda temast puudust. Formaaat väga hea, üldine väljanägemine meeldib ja omapäraselt silmatorkav. Hind 25 senti ei tundu kallis.“

Vastused küsimusele: „Kuidas hindate Teie LUBi käesolevas numbris ilmunud teost sisult ja tõlkelt?“ näitavad, kuivõrd diametraalselt vastupidised võivad olla inimeste arvamused ühe ja sama asja kohta. Ruumpuudusel on võimalik siinkohal esitada iga teose kohta vaid paar iseloo-

muslavamat arvamust. Nr 1. „Esimene ja viimane“, — mille autoriks on John Galsworthy, on publiku poolt tunnustusi leidnud. Üks ankeedivastaja ütleb teose puhul: „Tõlge on päris kena ja samuti ei jäta sisult midagi soovida; siis võiks „LUB“ ilmakuulsaks minna, kui igakord sarnaseid jutte lugeda saaks.“ Keegi teine aga lausub: „Kahjuks ei ole seda numbrit ise lugenud. Keeleteadlase Aaviku järele (ütles isiklikult) mõjutavat pessimismi ja enesetapmist“

Nr. 2 Aldous Huxley „Richard Greenow ja nliik lugu.“ Kirjanik on üks inglise nooremaist, aga võitnud endale küllalt laialise lugupidamise. Üks „LUBi“ lugeja leiab teose olevat „kirjanduslike maismokkade jaoks“, teise arvates võib see enesetapmiseni viia, kolmas aga pahvatab: „Milleks tõlkida ja kirjutada sarnasti sodi?“

Nr. 3 F. E. Sillanpää „Hilduja Ragnar“. Autor soome noorema põlve kirjanik, keda kõrvutatakse Juhani Aho ja Aleksis Kiviga, on meil juba endiste teoste kaudu tuntud ja arvustajate poolt üksmeelset kiitust leidnud. Käesolev teos — psühholoogiliselt hästi põhjendatud jutustus lapsepõlvest välja jõudnud noortest inimestest — on ühe lugeja meelest „hea jutt, laiendab elumõistmist, mõjub maitsetpeenendavalt.“ Kuid teise arvates on ta „sisult nii tühine kui veel olla võib.“

Nr. 4 sisaldab kaks teost: Johannes Linnankoski „Karjatüdruk Hilja“ ja Arvid Järnefeldi „Huligaan“. Need on tuntud soome autorite peenikesed hingeelulised jutustused. Üks lugeja peab raamatut „parimaks seniilmunuist,“ teine aga arvab: „Mis head võib Soomest tulla? (Ei ole küll ise lugenud.“

Nr. 5, 9, 12. Jaroslav Hašeki „Vahvasõduri Švejki seiklused ilmasõja kestel“ on tõlgiud kõigisse kultuurkeeltesse ja mõne arvustaja poolt tunnustatud parimaks teoseks peale ilmasõda ilmunuist. Ka eesti lugejaskonnas on ta täielikult läbi lõõnud, mille tõenduseks olgu toodud mõned iseloomulikud vastused: „See on midagi erakorralist kirjanduses. Kujud elavad oma elu, mitte musteromaani autori tahte järele.“ „Lugesin ja naersin, naersin ja lugesin“, „Švejki on liha ja veri neist, keda me iga päev kohtame“, „Seda lugedes võib haige naeruga terveks saada“.

Nr. 6/7 Henrik Ibseni „Rahva vaenlane“ on klassikalise autori klassikaline teos. Ibseni nimi on meie kirjanduslikele ja teatripublikule küllalt hästi tuntud. Teose puhul hüüab keegi pateetiliselt: „Mis hinnangut siin veel vaja? Terve ilm teab, kes on Ibsen, see kuulus norralane.“ Teine arvab: „Hea, et ilmus ajal, mil ka Tartus ujula ehitamine käsil.“

Nr. 8 David Garnett'i „Daamrebaseks“ on noore inglise autori teos, mis äratanud suurt tähelepanu ja saanud mitte auhinda. Ühele „LUBi“ lugejale on ta aga „nii vähe huvitav, et suure vaevaga läbi lugesin,“ teine selle vastu leiab, et ta on „raamat, mille igaüks ühe sõömuga läbi loeb.“ Kolmas kurjustab: „Ei saa aru, mis inimesed leiavad selles pläras auhinnatavat ja hr. mag. Oras tast nii suure vaimustuses on.“

Nr. 10 „Viimase Abenserraadzi seiklused,“ prantsuse romantiku F. R. Chateaubriandi parim teos, on ühele „sisult kui ka tõlkelt pööraselt vaimustav“ teisele „see ei ole muud kui sõnade mulin“, kolmandale „jumalik.“

Nr. 11 O. J. Bierbaumi „Siugnaïne“ muudab joodiku üliõpilase korralikuks inimeseks, on ühe meelest „rämps“, teine aga võib talle anda „Ainult kiitust! Hurmav ja veellev!“ Kolmanda arvates „siugnaise sarnaseid oleks meigi tudengitele paljudele vaja — ehk oleks nii mõnegi isatalu selle läbi päästetud.“

Nr. 13 V. J. Gregri „Latvia kuningas ehk inimene, kellele kõik võlgu“ kujutab ühe avantiiristi seiklusi pärastrõõmalises õhkkonnas. Lugejate arvamusd teose kohta on õige lahkuminevad: „maru jutt“, „harilik labane ajalehe joonealune romaan“, „väga tabav satüür“. Ja keegi kurjustab koguni: „Iga plära ei maksa tõlkida!“

Nr. 14 Joh. Sepp „Kuld!!! Kuld!!!“ on ainuke seniilmunud algupärane teos „LUBis“. Raamat sisaldab ühe suguvenna mälestisi Ameerikast läinud sajandi lõpult. Lugejate poolt on ta üldiselt sooja vastuvõttu leidnud, mida tõendavad tihtiesinevad lakoonilised vastused: „marudaim teos“, „sisult hea“, „läheb kui soe pannkook“

Üldiselt selgub vastustest sellele küsimusele, et „Loodus“ on osanud tabada oma valikuga õige laiade rahvahulkade maitset, seejuures aga on pea kõik „LUBis“ ilmunud teosed suure kirjandusliku väärtusega, mitte labane kõmukirjandus, millega meil tihti piütakse lugejaid võita.

Lugejate maitse seisukohalt näikse erandiks olevat vaid inglise autorite fantastilised tööd, millesse õige paljud suhtuvad eitavalt. Nähtavasti on see tingitud eestlaste ja inglaste vaimulaadi liiga suurest erinevusest.

Tõlgete keele ja stiili kohta kõnelevad pea kõik ankeedivastajad kiitvalt, ja seda ka õigusega, sest tõlged on tehtud algeeltest meie tuntud kirjanikkude ja keeleteadlaste (Albert Kivikas, Bernhard Linde, mag. Ants Oras, G. E. Luiga j. t.) poolt.

Küsimusele „Kas soovite reisida?“ vastavad pea kõik lugejad üksmeelselt jaatavalt. Leidub vaid üksikuid, kes „ei ole naisega veel läbi rääkinud“, või paluvad raha, „et võiks edasi osta v. a. „LUBi“ kirjandust.“ Ja keegi kahetseb, et ta pole kuski asutises kassapidaja, sest ainult neil jätkuvat tarvilikku määrat reisiraha.

Kuid vanasõna — õnn on pime — on siingi märki läinud suurel määral. Kümnest õnnelikust on tänini väljendanud oma soove kaheksa, ja neist on ainult 3 nõus lahkuma — kuigi ajutiselt — oma kallilt kodumaalt ja minema vastu tundmatule tulevikule — võõrale maale võõra rahva sekka.

Esimene neist on Kaagvere lastekodu juhataja Dr. S. Raudsepp, kes võidetud „LUBi“ reisu-piletiga sõidab tänava sügisel Rooma — üleilmlike tuberkuloosi vastu võitlejate kongressile.

Teine on riigikogu liige H. Martinson. Temale olid Fortuuna poolt määratud veel suuremad õnnekatsumise võimalused, nimelt kuulsas Monte-Carlo mängupörgus, kuid ometigi loobus ta sellest, et sõita Oslosse, oma norralasest-abikaasa sünnikohta.

Kolmas — Kilingi-Nõmme kodanik L. Hiob — pole seni küll veel ilmunud oma võidu järele, kuid kindlasti ta oma pileiti raha vastu ümber ei vaheta. Sest ankeetlehel avaldatud soovi kohaselt — „sõidaks heameelega Helsingi“ — ongi talle kindlustatud priisõit Helsingi, ja pcalegi veel aero-plaanil.

Kõik teised eelistavad raha. Nii Porkuni mees Einblau, kes sõitis Budapesti asemel Tartu, võttis piletihinna sularahas välja, tasus kõigepealt „LUBI“ tellimishinna aastalõpuni ja ostis ülejäänud raha eest põllurammu ning muid põllumehe tarbeid. Sest möödunud ikaldusaasta ei lubanud teisi talitada.

E. Maasikas, abiturient Rakverest, avaldab juba varakult ärimehelikalduvusi: võidetud Pariisi piletit ei müünud ta „Loodusele“ tagasi, kuna see maksab ainult 80% tegelikust väärtusest, vaid otsis omale teise ostja, kellelt sai tervelt 95%.

Teiste piletiomanikkude kohta puuduvad lähemad andmed, kuna nad on vaid posti teel teatavaks teinud, et eelistavad reisimisele raha.

Üldiselt tuleb ankeeti hästi korda läinuks pidada.

Siin avaldatud andmed on vaid esialgsed, linnulennult tehtud. Kuuldavasti kavatses K/Ü. „Loodus“ ankeedi vastused hoopis põhjalikumalt läbi töötada. Selle suure töö tulemused võimaldavad teha õige mimesuguseid uurimisi ja kokkuvõtteid meie lugejaskonna arengu, maitse jne. kohta.

Loodetavasti teostub see peatselt ja tulemused tehakse kättesaadavaks kõigile kirjandusesõpradele, sest need andmed pole huvitavad mitte ainult kirjastusele, vaid ka publikule enesele.

J. K.

Mineviku varjud ja nende kaitsjad.

Ajaloolane Hans Kruus, kes meie mineviku valgustamise erapooletu-teaduslikult seisukohalt oma eritiülesandeks teinud, on hiljuti raamatu ilmutanud ühe meie tumedama ajajärgu ja sündmuse kohta, mille ümber rahvasuus paks legendide padrik on tekkinud ja mida võitluses ülekohtuse mineviku puhul agitatsiooni materjaliks meie endiste balti võimumeeste vastu on ohtvalt ära kasutatud. Ma mõlen nõndanimetatud „Pühajärve sõda aastal 1841.“ Pimedas hämarikus kobasime meie siamaale selle sündmuse ümber, sest et ametlikud allikad selle „sõja“ ümber kättesaamatud olid ja nende avaldamine tagurlikul tsariajal võimatu oleks olnud. Nüüd kus materjali kättesaamise suhtes enam faktistusi ei ole, on Hans Kruus just balti oma ametlikkude dokumentide varal kiiduväärilise ja otsekohese õiglusega selle sündmuse valgustamisele asunud ja kõigepealt küsimuse lahendanud, kas on need dokumendid usutavad, mis mehed kirjutanud, kes ise selle karistuse draama toimepanijad olid. Neid ametlikest dokumentidest ammutatud teateid kõrvutab kirjatöö autor mitteametlikkude mälestistega, mis säilinud on sündmuste pealvaatajate Pühajärve talupoegade Peter Eichenfeldi ja Ann Eisenschmidt'i hiljem üles kirjutatud mälestistega.

Nende sündmuste tekkimise mõistmiseks anab Hans Kruus huvitava ülevaate teoorjuse ajast,

kus rahva viletsus veel suuremaks läks, kui see oli olnud pärisorjuse päevil. Nõuti talupoegadelt üleliigset mõisaorjust, nii et neil enam aega ei jäänud oma kodust põldu harida. Luhtusid ka mitu aastat järgimööda viljaikaldused, mis inimesed meeleheitel ajasid. Selsamal ajal hakkas ka vene usu levitamise propaganda Riiga asutatud õigeusu piiskopkonna vaimulikkude poolt, tuttava hingemaa saamise kohta, neile, kes „keisri usku“ lähivad. Algas talupoegade rändamine Riiga piiskopp Irinarchi juurde, kus näljaseid talhelt vastu võeti; neile toitu ja teeraha anti ja lootusi hingemaa peale tehti, või aga väljarändamisele Venemaale õhutati. Seda rändamist Riiga hakati valjude abinõudega takistama. Tõusis arvamine ja viha mõisnikkude vastu, kes takistanud keisri tahtmist rahva olukorda parandada. Selle kõige tagajärjel keeldusid talupojad Pühajärvel ja ka mujal rasket teoorjust täitmast, nii et mõisnikud neid, soldateid kohale kutsudes, vägivaldselt sundida tahtsid. Terve „sõda“ Pühajärves piirdus sellega, et kokkukogunenud talumehed, peremehed ja sulased vammaldegaga soldatite käest ühe kinnivõetud seltsimehe vabastasid. Suur lahing kokkukogunenud talumeeste ja soldatite vahel on luuletis.

Kuid vormiliselt oli see vabastamine siiski lubamatu vastuhakkamine, mis oli selleaegsete maksvate seaduste järele karistatav. Kuid seda karistust toimetati sõjakohtu, mis metsikut laadi kandis. Sõjakohus mõistis 30 mehele vastuhakkamise pärast igale ühele 500 viisahoopi „läbi lipu“ ajamisega. Muist läbi lipu aetud inimestest saadeti Siberisse asumisele, muist vähemaks ajaks vangi, mõned üksikud lasti peksu järele koju. Läbi lipu ajamist toimetati Pühajärve mõisa väljal 4. detsembril 1841. a. suure pidulikkusega. Et hirmutatvat hoiatust tervele ümbruskonnale anda, käsutati peksu pealt vaatama mitmetest Tartumaa ja isegi Võrumaa valdadest elanikke. Enne jäledat peksu peeti selleks ehitatud kantslit rahvale sillakohtuniku v. Braschi ja kihelkonna kohtuniku abi Palupera mõisa omaniku v. Bruiningki poolt manitsuskõnesid. Ühe nendest kõnedest avaldab Hans Kruus ka oma raamatus. Need kõned on meie mõisnikkude ajalooliste vaadete kohta erilise tähtsusega. Kõne käib järgmiselt:

„Tarto, Võrro ja Villandi ma rahvas, teid om Kindral-Kubberneri Herra Käso peale seije kokko kutsutud, et näete nink kulete kuda neid rahvast trahvitakse, kes säduselle nink omma vannemattele vasto pannevad. — Võtke sedda hendale õppetuseks ja hoitke henda sädusse vasta eksimast, — piddage meles neid õnnetumaid pühhajerve rahvast, kellest üks jaggo nüüd lähhap nutma tühja ja külmale male neid kurje teggusid, mis nemmad teggivad.

Teije ollete ma rahvas ja peate ma rahvas jäma, et ka teije ommal ajal sellesamma ma sisse sate igavesse rahusse mahha mattetud, kus Teije vannematte vannemad omma ihu hingust leidnud; — jäge rahholikult omma mõttetega sinna kohta, kus teije eenwannemat Jumala tahtmise perra om assunud.

A. J.

«Postimees» 1928 a.